

of the year and prospects for the development of relations (information materials)]. Kyiv. 70 p. (in Ukrainian).

6. Zdioruk S. (2005). *Pryroda mizhtserkovnykh konfliktiv u pravoslavii Ukrainy* [The nature of inter-church conflicts in the Orthodoxy of Ukraine]. *Relihiyna svoboda*. № 9. Pp. 106–112. (in Ukrainian).

7. Kahamlyk S.R. (2019). *Divide at impera. Rosiyskyi tseentralizm yak konfliktyzatsiyni chynnyk dlia ukrainskoho pravoslavia v retrospektyvi ta suchasnykh realiiakh* [Divide at impera. Russian centralism as a factor of conflict for Ukrainian Orthodoxy in retrospect and modern realities]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. Issue 25. Pp. 77–83. (in Ukrainian).

8. Kahamlyk S.R. (2018). *Ideia Ukrainскоi Pomisnoi Pravoslavnoi Tserkvy: teoriia i praktyka* [The idea of the Ukrainian Local Orthodox Church: theory and practice]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Ukrainoznavstvo*. Issue 20. Pp. 33–36. (in Ukrainian).

9. Klymov V. (2009). *Mizhkonfesiyni dialoh yak skladova kulturno-tsyvilizatsiynikh vidnosyn* [Interfaith dialogue as a component of cultural and civilizational relations]. *Religion in the context of socio-cultural transformations of Ukraine*. Kyiv: YAP. (in Ukrainian).

10. Kolodnyi A. (2005). *Mizhkonfesiini ta mizhtserkovni protystoiannia v nezalezhnii Ukraini* [Interfaith and inter-church confrontations in independent Ukraine. Religious freedom] *Relihiyna svoboda*. № 9. Pp. 81–99. (in Ukrainian).

11. *Postanovy Arkhieiereiskoho Soboru vid 14 hrudnia 2019 r.* [Decisions of the Bishops' Council of 14 December 2019]. URL: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/postanovy-arhierejskogo-soboru-vid-14-grudnya-2019-r/> (in Ukrainian).

12. Kolodnyi A., (ed.). (2019). *Relihiina bezpeka / nebezpeka Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats i materialiv* [Religious security / danger of Ukraine. Collection of scientific works and materials]. Kyiv: UAR. 316 p. (in Ukrainian).

13. Kolodnyi A., Klymov V., (ed.). (2010). *Relihiina svoboda. Mizhkonfesiini vidnosyny u yikh sutnosti i vyjavakh v Ukraini* [Religious freedom. Interfaith relations in their essence and manifestations in Ukraine]. Kyiv: Swit znan. 208 p. (in Ukrainian).

14. Kolodnyi A., Filipovich L., (ed.). (2011). *Relihiia – svit – Ukraina. Ch. 2. Mizhkonfesiini vidnosyny polikonfesiinoyi Ukrainy* [Religion - the world – Ukraine. Part 2. Interfaith relations of polyfaith Ukraine]. Kyiv. 371 p. (in Ukrainian).

15. *U Kyevi vidbuvsia pershyi forum tolerantnosti* (2020) [The first forum of tolerance took place in Kyiv]. URL: https://risu.ua/u-kiyevi-vidbuvsya-pershij-forum-tolerantnosti_n113520. (in Ukrainian).

16. Fylypovych L. (2019). *Relihiina bezpeka v Ukraini ta shliakhy yii podolannia* [Religious security in Ukraine and ways to overcome it]. URL: https://risu.ua/religiyna-bezpeka-v-ukrajini-zagrozi-i-shlyahi-jih-podolannya_n97436 (in Ukrainian).

17. Shevchenko V. (2007). *Aktualizatsiia ukrainskoi relihiinoi dukhovnosti i mizhkonfesiini realii sohodennia* [Actualization of Ukrainian religious spirituality and interfaith realities of today]. *Relihiina svoboda. Naukovyi shchorichnyk*. №12. Pp. 42–45. (in Ukrainian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2020.27.15>
УДК (329.17=161.2):327.54

Катерина Кобченко

кандидат історичних наук, науковий співробітник
Центр українознавства філософського факультету,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0003-2767-7620

Email: katrusiak@ukr.net

«БОРОТЬБА ТРИВАЄ Й СЬОГОДНІ, ОТРИМАВШИ ГАСЛО: 'КИЇВ ПРОТИ МОСКВИ!': КОНЦЕПЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ ПЕРІОДУ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті представлено огляд ідей українського націоналізму в період після Другої світової війни на прикладі однієї з націоналістичних організацій – революційної ОУН або її «бандерівського крила». Це зроблено на основі аналізу трьох програмних документів, оприлюднених упродовж періоду від 1948 по 1968 р. із щоразу десятирічним інтервалом (два з яких – авторства С. Бандери), які відображають напрямки ідей її лідерів та віхи організаційного розвитку цієї політсили.

Український інтегральний націоналізм сформувався та організаційно оформився в міжвоєнний період у контексті свого часу, позначеного утвердженням ідей авторитаризму та вождизму. У роки Другої світової війни ОУН-УПА стала основною силою національного протипу окупаційним режимам.

Проте нові політичні реалії та умови еміграції після Другої світової війни поставили еміграційні партії, включно з націоналістами, перед новими викликами – як ідейними, так і організаційними, спонукаючи їх до перегляду підходів та методів боротьби за визволення України. Ключовим пунктом формулювання оновлених ідейних засад і принципів стратегії і тактики боротьби стали постанови та декларації Четвертого Великого Збору революційної ОУН у 1968 р. – першого, який відбувся в повоєнні роки. Тут значну роль відіграли погляди та ідеї Я. Стецька – останній показав себе не лише діячем антикомуністичного руху, але й політичним публіцистом, який зумів допасувати націоналістичну ідеологію до нових політичних реалій, «вписати» її в актуальний на той час міжнародний контекст. У питаннях антиколоніального дискурсу та антикомуністичної критики його тези знаходили резонанс з ідеями епохи Холодної війни, що дозволило актуалізувати програмні засади націоналізму на новому етапі їхнього розвитку.

Ключові слова: Українська еміграція, ідеологія, націоналізм, Холодна війна, ОУН, Закордонні частини (ЗЧ) ОУН, Революційна ОУН, УПА, УГВР, бандерівці, «двійкарі», національно-визвольна революція, УНРада.

Kateryna Kobchenko

PhD in History, Research Associate
Center of Ukrainian Studies, Faculty of Philosophy,
Taras Shevchenko national university of Kyiv

«THE STRUGGLE IS CONTINUING TODAY, WITH ADDED RALLYING CALL: ‘KYIV AGAINST MOSCOW!’»: CONCEPTS OF UKRAINIAN NATIONALISTS IN THE TIME OF COLD WAR

Abstract. The author proposes the overview of the ideas of Ukrainian nationalism after WWII on example of one of the nationalistic organizations, revolutionary or Bandera's OUN. It is done through the analysis of three program documents published during the period from 1948 till 1968 with every time 10-years distance (two of them of S. Bandera's authorship), which shows the ways of thinking of its leaders and points of institutional development of this organization.

Ukrainian integral nationalism was formed as an ideology and found its institutionalization in the interwar period and in the context of time marked with spreading of authoritarianism and the idea of a strong national leader. During WWII the OUN and the UPA became the main power of the Ukrainian national resistance to the occupational regimes.

But in the new political realities after WWII and in the situation of emigration the Ukrainian exile parties incl. nationalists were faced with the new ideological as well as organizational challenges and had to search for the new methods and attitudes to the struggle for Ukraine's liberation. The key point for the formation of new ideas and political program became the resolutions and declarations of the Fourth Grate Meeting of the Bandera's OUN in 1968, the first so important party's assamble in the after war time. The views and ideas of J. Stetsko played a significant role on it, he appeared to be not only a participant of an international anticommunist movement, but also a political thinker who managed to integrate the nationalistic ideology with the new political realities and with the context of international policy of that time. In the questions of anticolonial discourse and anticommunist critic his theses corresponded to the most important ideas of the Cold War period and allowed to actualize the nationalistic ideas on their new stage of development.

Keywords: Ukrainian emigration, ideology, nationalism, Cold War, OUN (Organization of Ukrainian Nationalists), ZCh OUN (Foreign parts of the OUN), Revolutionary OUN, UPA (Ukrainian Insurgent Army), UHVR (Ukrainian Supreme Liberation Council), Bandervitsi (Bandera-supporters), «Dvijkari», national-liberation revolution, UNRada (Ukrainian National Council).

Вступ: націоналізм в епоху демократії. Дослідження ідеології та інституційної історії українського націоналізму переважно стосуються міжвоєнного часу, а також періоду Другої світової війни. Значно менш вивченою є історія розвитку ідей та практик українського націоналізму в повоєнний період, коли представники різних організаційних частин ОУН перебували в еміграції, головним чином у країнах Західного світу.

Попри те, що представники й прибічники кожної з трьох організацій, що вважали себе спадкоємцями та носіями націоналістичної ідеології – мельниківці, бандерівці та «двійкарі» – залишили власні версії історії своїх партій та їхніх ідейних засад, науковий

аналіз шляхів розвитку українського націоналізму в період після Другої світової війни наразі представлений або короткими оглядами [7; 10], або й ширшими дослідженнями, які однак охоплюють переважно лише перші повоєнні роки [8], тож комплексне вивчення шляхів розвитку українського націоналізму цілого повоєнного періоду ще попереду.

Завданням цієї статті є зробити внесок у вирішення заявленого питання шляхом загального огляду одного з напрямків розвитку українського інтегрального націоналізму після Другої світової війни. Його буде здійснено завдяки аналізу кількох програмних документів революційної (бандерівської) ОУН, відомої також як Закордонні частини (ЗЧ) ОУН

або реолоційної ОУН – однієї з найвпливовіших політичних організацій української еміграції повоєнного періоду.

Український інтегральний націоналізм постав як ідейний напрям та організаційно оформився в міжвоєнний період. Він був не лише реакцією на поразку Української революції 1917–1921 рр., але сформувався в контексті свого часу, позначеного поширенням ідей авторитаризму та вождізму, включно з крайніми формами у вигляді тоталітарних ідеологій.

Головним ідеологом українського інтегрального націоналізму вважається уродженець Наддніпрянської України Дмитро Донцов, а своєї інституалізації націоналістичні ідеї набули вже як «еміграційний проєкт», насамперед у вигляді заснованої в 1929 році у Відні Організації українських націоналістів. Проте як «чинний», тобто дієвий націоналізм, як визначали цю ідеологію її послідовники, у 1930-х рр. він знайшов практичний вияв у методах антипольської терористичної боротьби на теренах Західній Україні.

У період Другої світової війни вже розділені та конкуруючі мельниківська та бандерівська фракції ОУН намагалися реалізувати свої політичні програми здобуття незалежної України в умовах німецької окупації. Зі створенням УПА як військової сили бандерівська ОУН стає найпотужнішою національною політичною силою, зумівши об'єднати в своїх лавах представників й інших політичних течій, які не мали можливості легальної діяльності. А сформована з різних політичних та регіональних представництв Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) фактично відіграла роль національного політичного керівництва визвольною боротьбою.

Після Другої світової війни політичний провід революційної ОУН та члени закордонного представництва УГВР опинилися в еміграції, в т.ч. у перші повоєнні роки – на теренах окупованих Німеччини та Австрії. Пізніше провід революційної ОУН так і залишився в Німеччині, а саме – в Мюнхені як центрі української політичної еміграції повоєнного часу.

Тимчасом політичний лад повоєнної Європи та світу зазнав істотних змін, тож носії ідеології чинного українського націоналізму, орієнтованого на активні форми національно-визвольної боротьби, опинилися в умовах західних демократій, підтримки яких вони шукали у своїй боротьбі з СРСР за національно-державне визволення України. Єдиним політичним супротивником українських націоналістів віднині залишився Радянський Союз, проте в умовах мирного часу та еміграції основним методом боротьби з СРСР ставало ідейно-політичне протистояння. У перші повоєнні роки, однак, ще існували надії на перехід західних союзників до відкритого зіткнення з Радянським Союзом, у ході якого революційна ОУН планувала стати на чолі визвольного походу в Україну. Проте упродовж першого повоєнного десятиліття стало очевидним, що ситуація як в Європі загалом, так і в самій Україні

істотно змінилася: протистояння між Заходом та СРСР не перейшло в гарячу фазу, а набуло вигляду Холодної війни, а спротив УПА радянським спецслужбам і внутрішнім військам на початок 1950-х рр. був фактично придушений.

Ці нові умови поставили еміграційні політсили й насамперед націоналістів перед викликами – як ідеологічними, так і організаційними, спонукаючи їх до перегляду ідейних засад та методів визвольної боротьби. Одним із наслідків внутрішніх суперечностей та пошуків нових форм спротиву став черговий розкол у лавах революційної ОУН і постановня її нового організаційного відгалуження – ОУН(з), тобто закордонної ОУН або «двійкарів» під керівництвом Лева Ребета та Зенона Матли в 1954 р. Навіть якщо припустити, що це відгалуження було тактичним кроком задля пошуку підтримки з боку американців у статусі демократизованої інституції [6, с. 266], цей новий розкол ОУН мав, поза сумнівом, комплексні причини, серед яких – різне бачення напрямків пошуку нових програмних засад та політичних перспектив у змінених реаліях, а також і відмінності у уявленнях про організаційну структуру та керівництво націоналістичним рухом у мирний час.

Натомість Степан Бандера та його прибічники з революційної ОУН схилилися як до збереження вірності ідеям інтегрального націоналізму, так і до авторитарного стилю керівництва організацією [10, с. 134]. Проте й вони стояли перед необхідністю вироблення нових форм стратегії й тактики та узгодження програмних положень революційної ОУН із новими геополітичними реаліями. Однак Четвертий Великий Збір (бандерівської) ОУН, він же – перший повоєнний – відбувся лише в 1968 р., до цього часу партійні зібрання відбувалися у вигляді конференцій. (Принагідно відзначимо, що мельниківська фракція ОУН на той час вже встигла провести власні Великі Збори двічі – в 1955 та 1960 рр.) Причини такої затримки були, поза сумнівом, комплексними: внутрішні розбіжності й подальший розкол в організації, а також і вбивство її керівника Степана Бандери у 1959 р.

Самого С. Бандеру навряд чи можна назвати одним з ідеологів українського націоналізму. Його роль і авторитет в організації трималися насамперед на практичному досвіді націоналіста-революціонера в Польщі міжвоєнного часу та політичного в'язня в роки німецької окупації. Після загибелі від рук радянського агента він, зусиллями послідовників, перетворився також на символічну фігуру, оточену ореолом героїзму та мучеництва. Але в умовах повоєнної еміграції він, як очільник ЗЧ ОУН, мав давати відповіді на актуальні питання розвитку своєї політсили і заявляв про необхідність постійно перевіряти напрямки та методи боротьби і вдосконалювати їх [2, с. 3].

Його перу в період після 1945 р. належить ряд публікацій, переважно у партійній газеті «Шлях перемоги», які стосувалися більшою мірою поточних питань стратегії і тактики, ніж глибинних засад

націоналістичної ідеології. Після смерті С. Бандери очільником ОУН(р) упродовж десяти років був Степан Ленкавський, який у попередні десятиліття заслужив звання одного з ідеологів ОУН; проте його внесок у становлення партійної ідеології повоєнного часу виявився скромнішим. Значно більший вплив на формулювання партійної програми і конкретно – постанов Четвертого Великого Збору ОУН(р) – здійснив Ярослав Стецько, який у 1968 р. очолив цю організацію: частина документів Збору належать його перу, інші – натхненні його ідеями.

Огляд віх формування повоєнних програмних засад ЗЧ ОУН ми зробимо на основі розгляду трьох документів, оприлюднених упродовж періоду від 1948 по 1968 р. із щоразу десятирічним інтервалом, які відображають напрямки та етапи ідейного та організаційного розвитку цієї політсили та є відповідями на тогочасні політичні виклики.

Стратегія й тактика повоєнної ОУН(р) у баченні С. Бандери. Одним з програмних документів після завершення Другої світової війни стало «Слово до Українських Націоналістів-Революціонерів за кордоном» С. Бандери, оприлюднене в 1948 р. Цей документ є спробою підвести перші підсумки повоєнної ситуації й намітити плани дій в умовах еміграції, де немає «властивного нам середовища безпосередньої боротьби, немає безпосередньої зустрічі з ворогом» [2, с. 68]. «Слово» не лише перебуває під впливом підсумків Другої світової війни для України, але й базується на переконанні у новому неминучому зіткненні з радянською державою – головним і досі нерозгромленим противником: «звідси треба всім ввійти назад у збройно-політичну боротьбу з ворогом, і до того треба найкраще підготуватися» [2, с. 68]. А до цього моменту безпосереднім завданням революційних націоналістів за кордоном мала бути боротьба з прихованим ворогом і допомога визвольному руху на Батьківщині.

Визначаючи природу і характер своєї політсили, Бандера не зраджував ідеям інтегрального націоналізму міжвоєнного зразка, розуміючи очолювану ним організацію як загальнонаціональну та визвольну, не обмежену інтересами партійних чи соціальних груп. В основі такого підходу лежало розуміння націоналізму не як однієї з ідеологій, а як свого роду органічного національного світогляду, репрезентації базових національних інтересів українців [3, с. 19], які виходять «з потреб цілого українського народу, його природи й історичного розвитку, з сучасного стану, з його життєвих прагнень і настанов», але водночас становлять гармонійну частину вселюдського поступу [2, с. 4]. Відповідно метою діяльності організації була боротьба за Самостійну Соборну Українську Державу – ССУД, а головним ворогом, який у цей час стояв на заваді її втілення, був російсько-більшовицький імперіалізм уособлений у СРСР, цьому «тотальному концтаборі, державі найгіршої тиранії, диктатури й невільництва» [2, с. 5].

Питання про форму державного устрою майбутньої ССУД, як і її назви, очільник революційної ОУН вважав вторинними і відкладав їх до часу досягнення української державності, тобто до моменту реалізації базового принципу визвольної політики.

При цьому справа національного визволення українців як «єдина реальна визвольна концепція» могла бути, згідно з поглядами С. Бандери, досягнута лише самими українцями [2, с. 9]. Зовнішньополітична ситуація могла бути сприятливою, а природними союзниками мали виступити інші поневолені радянським імперіалізмом народи, проте ці фактори були лише допоміжними [2, с. 9]. Ця визвольна концепція не допускала компромісів ні у вигляді «облуди федералізму» чи перебудови цілого СРСР та не визнавала «фіктивної» участі України у міжнародних організаціях до здобуття власної самостійної держави – відтак, прихильники бандерівської ОУН не вважали членство УРСР в ООН дійсним представництвом українського народу.

Запорукою успіху Бандера оголошував однакостайність поглядів та дій усіх учасників із середовища зарубіжного українства та єдину наскрізну лінію самій ОУН(р), спрямовану на «неухильне здійснення визвольної концепції» [2, с. 10]. При цьому об'єднання та консолідація усіх політичних сил мали відбуватися на «правильному визвольному шляху» [2, с. 10], тобто на платформі та під орудою революційної ОУН. У разі, якщо інші політсили не були готові «йти найтяжчим шляхом безкомпромісової визвольної боротьби і політики» – ОУН мала бути готовою змагатися не лише без них, але, за потреби, – й проти них [2, с. 11].

У цій своїй позиції С. Бандера апелював до народних мас, на які, як він вважав, ОУН(р) опиралася та чії інтереси представляла. Цей аргумент масової підтримки своєї політсили представниками еміграційної громади С. Бандера пізніше розвинув у наступному документі, який ми розглянемо нижче.

Значну частину свого програмного твору очільник ОУН(б) присвятив історичній ретроспективі, насамперед подіям воєнного часу, доводячи, що політика ОУН – не лише послідовна й безкомпромісна, але й незмінна, на відміну від зовнішніх обставин і ставлення до ОУН(р) різних українських політичних сил. [2, с. 11]. Тож здійснений бандерівцями «революційним порядком» Акт Відновлення української Держави 30 червня 1941 р. у Львові мав на меті заявити українську позицію, не здаючись на милість окупаційних режимів, натомість ламаючи їхні плани, завдяки чому «основна лінія облудно-підступної політики Гітлера супроти України була перекреслена» [2, с. 16]. Вочевидь перебільшуючи як роль цього Акту, так і цілої діяльності ОУН(р) у провалі гітлерівських планів щодо України, Бандера фактично продовжував мислити в категоріях та реаліях воєнного часу, прагнучи надати своїй політсилі того ж значення, яке ОУН-УПА мала в роки

війни: єдиного центру національно-визвольної боротьби [2, с. 20].

Водночас позиція керівника ЗЧ ОУН була далекою від рефлексій над питанням колаборації з нацистською Німеччиною: він повторив тезу про тодішню готовність ОУН(р) до спільної з нею боротьби проти більшовицької Росії, але за умов її прихильності до України, якої гітлерівська Німеччина однак не виявила [2, с. 17-18].

Водночас С. Бандера пропонував власне бачення об'єднання різних політичних сил та умов компромісу з Українською Національною Радою – УНРадою. Остання була утворена в тому ж таки 1948 р. як орган Державного Центру УНР в екзилі та квазі-парламентське об'єднання еміграційних партій на основі пропорційного партійного представництва. Цей принцип був критикований Бандерою, який вбачав у ньому применшення ролі ОУН(р), що користувалася широкою підтримкою в еміграційному середовищі. Умовою вступу ОУН(р) до УНРади міг бути, на його думку, свого роду компроміс: визнання бандерівською ОУН переформованого і оновленого Державного Центру УНР, тоді як останній, зі свого боку, мав визнати УГВР головним органом визвольної боротьби, що мав зберігати цю роль до проголошення ССУД. [2, с. 3-4]. При цьому склад оновленої УНРади мав відповідати політичному впливу кожної окремої партії та рівню її підтримки громадою [2, с. 44] й бути пропорційним її внеску у визвольні змагання [2, с. 49].

Такі вимоги самі по собі залишали небагато шансів для компромісу, а мета, з якою революційна ОУН прагнула співпраці з іншими політсилами, майже унеможливлювала його: «спрямувати цілість української політики за кордоном на правильний шлях, такий, який відповідає вимогам визвольних змагань, тобто на шлях, яким ми самі хочемо йти» [2, с. 58]. Іншими словами, йшлося про «органічне, ідейно-політичне проникнення й узмістовлювання цілості українського життя, як на рідних землях, так і за кордоном» [2, с. 61], тобто про претензію на ідейно-політичне керівництво цілим національним рухом.

Другий програмний документ, укладений С. Бандерою, був написаний не лише після провалу спроб знайти компроміс між ОУН(р) та УНРадою, але й після розколу в самій революційній ОУН та створення ОУН(з). Він вийшов друком у ряді публікацій у партійному органі «Шлях перемоги» та окремо брошурою у 1958 р. під назвою «За виборний Національно-Визвольний Центр». Він фактично є продовженням активної полеміки з УНРадою за модель політичного представництва в еміграційній громаді та за посилення впливу власної організації в цьому представництві.

Не лише внутрішні процеси в партійному житті української еміграції вплинули на погляди С. Бандери, але й зміни міжнародної ситуації. Якщо десять років перед тим він сподівався долучитися до боротьби в Україні, то вже у 1958 р. усвідомлював неможливість цього. Тож заявлений Національно-

Визвольний Центр мав репрезентувати саме закордонне українство, а боротьба в Україні та на еміграції мала відбуватися автономно [1, с. 7]. Попри це, його переконання щодо провідної ролі ОУН(р) як очільниці визвольної боротьби залишалося незмінним, адже «український народ під большевицькою займанщиною надіється і жде, що ціла українська спільнота на чужині об'єднаними зусиллями розгортатиме якнайсильнішу і всебічну визвольницьку акцію» [1, с. 16].

С. Бандера вчергове поставив питання єдиного політичного представництва закордонного українства, для якого бракувало «найтонших, але загальних рамок побудови і авторитетного, репрезентативного завершення» [1, с. 4], запропонувавши власну модель його вирішення. Повторивши очевидну думку про те, що відсутність загальної репрезентації та партійний розбрат шкодили українському політичному життю, Бандера запропонував спосіб вирішення проблеми у створенні Українського Закордонного Національно-Визвольного Центру (УЗНВЦ) на виборній основі [1, с. 6]. Отже, оскільки про закордонне представництво УГВР як революційно-визвольний центр вже не могло йтися, він сформулював ідею цілком нового утворення, яке мало формуватися за принципами демократичних країн, щоб дати українському політичному життю «зімкнену та завершену структуру», але без уніфікації політсил [1, с. 6]. Основною відмінністю нового органу від УНРади мав стати виборний принцип та рішення волею більшості, а не міжпартійної домовленості.

Такий Центр мав би бути керівним осередком загальнонаціональної політичної акції за межами батьківщини (не підміняючи собою національно-визвольної організації) й мав бути відкритим для всіх самостійницьких сил, революційних й неревольюційних [1, с. 8]. Результатом виборів мало стати обрання голови (президента) Центру, ухвалення структури та статуту останнього, а сам Центр фактично мав бути законодавчим органом та утворити Екзекутиву (Виконавчий орган) у складі ресортів та відділів. Така структура була очевидною претензією на створення нового – альтернативного УНРаді – національного центру й державної репрезентації. Водночас він повен був мати представництва в різних країнах проживання українців – крайові національні комітети.

С. Бандера також запропонував систему обрання УЗНВЦ шляхом утворенню виборчих комісій, висунення кандидатів та описав саму систему виборів. Крім безпосереднього обрання УЗНВЦ, вибори, на думку С. Бандери, мали б водночас мобілізувати український еміграційний загал до активнішої політичної діяльності [1, с. 12].

Очільник революційної ОУН був свідомий того, що його ідеї будуть критиковані, а головним аргументом опонентів буде те, що такий виборний орган репрезентуватиме тільки еміграцію, а не цілу Україну, адже походження емігрантів впливатиме на

розподіл політичних сил – вочевидь на користь його організації. Зі свого боку Бандера закидав УНРаді, що остання стала міжпартійним осередком, а не державницьким органом із широкою громадською підтримкою [1, с. 16].

Ідея С. Бандери про вибори в середовищі української діаспори в різних країнах одразу багатьма сприймалася скептично як мало-реалістична, насамперед через організаційні труднощі та юридичну невизначеність порядку подібних виборів у різних країнах. Втім спробам їхньої реалізації завадила й загибель самого Бандери у 1959 р.

Ідея виборів серед закордонних українців мала на меті використати значну підтримку еміграційного середовища, яку мала ОУН(р). Водночас С. Бандера намагався обернути на користь своєї організації механізми демократії, усталені в країнах проживання українців.

Наведені тексти Степана Бандери, як і чимало творів його політичних опонентів з еміграційного середовища, значною мірою залишилися політичними деклараціями без можливості втілення. Вони однак цікаві тим, що дозволяють скласти уявлення про конкурентні політичні моделі, можливі в плюралістичному політичному середовищі. У випадку С. Бандери такі ідеї стосувалися насамперед питань партійного будівництва та боротьбою за політичний вплив. При цьому його праці не відзначалися яскравою стилістикою, натомість мали тенденцію до роз'яснень і деталізації, на відміну від ідейно та стилістично значно яскравіших текстів, написаних або натхненних Ярославом Стецьком, який може претендувати на роль ідеолога революційного націоналізму епохи Холодної війни.

Постанови IV Великого Збору ОУН як політична програма революційних націоналістів. Наступники Бандери на чолі з Я. Стецьком вочевидь змирилися з фактом існування двох політичних центрів української еміграції в особі ОУН(р) та УНРади, які сам Стецько визначав відповідно як ідейно- та реально-політичний центри [4, с. 87]. Оскільки неможливість створення єдиного політичного центру української еміграції на кінець 1960-х рр. стала очевидною, стосунки ОУН(р) з іншими партіями мали визначатися потребами визвольної боротьби, а принципові домовленості були можливі лише з тими політичними силами, які поділяли близькі до ОУН політичні концепції [5, с. 185].

Тому документи цього періоду зосереджені вже не на спробах навернення ідейних конкурентів до «правильної» ідеології та організаційної легітимації власного політичного впливу. Натомість вони містять більш широку ідейну палітру та є результатом її адаптації до тогочасних політичних реалій, отже можуть вважатися новим етапом у розвитку ідеології інтегрального націоналізму в епоху демократії – домінуючої форми політичного ладу держав Заходу, а також ситуації Холодної війни в міжнародно-політичній сфері.

Документом, який комплексно відобразив оновлену партійну лінію, стали Постанови Четвертого Великого Збору ОУН, оприлюднені в 1968 р., на момент обрання Ярослава Стецька її очільником. Віднині він поєднав керівництво ОУН(р) із головуванням у її зовнішньополітичному представництві – АБН¹ і виступив розробником стратегії боротьби в «епоху термоядерного й ідеологічного змагу» [5, с. 22]. Підготовці Четвертого Великого Збору ОУН(р) передувала робота з вивчення ситуації в Україні та світі, на основі якої й було сформульовано й затверджено «генеральні лінії стратегії революції й переходового етапу закріплення української державності» [5, с. 4].

Серед іншого в документі декларувалося «змагання до заокругленого світогляду» [5, с. 5] – що вочевидь слугувало осучасненим відповідником цілісної ідеології інтегрального націоналізму. Тяглість націоналістичних поглядів виявлялася в оголошенні їх особливої актуальності епохи розпаду імперій. Таким чином, звільнення України визначалося як природний процес, а створення ССUD – як історична закономірність, адже визвольна боротьба українців розумілася як форма антиколоніального та антиімперського спротиву і описувалася в категоріях відповідного дискурсу. Всесвітні процеси розпаду останніх імперій, насамперед Британської, та проголошення незалежності колишніх колоній слугувало політичним тлом і джерелом натхнення та наслідування для послідовників українського націоналізму. Створення національних держав колишніх колонізованих народів резонувало з їхньою ідеєю про націю як «наріжний камінь впорядкування світу», який заперечує імперіалізм [5, с. 17-18]. Тож оскільки тогочасні державотворчі тенденції полягали у розпаді імперій та творенні національних держав, декларувалося, що ідея ССUD «відповідає світовому розвитку», а ідеї української нації – «найпоступовіші ідеї нашої епохи» [5, с. 107].

Названі процеси слугували актуалізації ідеї про національну державу як природне й органічне явище та «гарантію справедливості та миру». Самі ж поняття нації та держави залишалися незмінним у дусі інтегрального націоналізму 1930-х рр.: «Національна держава є постійна об'єктивація волі нації й одиниці, а її структура відповідає притаманним прикметам нації і потребам її життя» [5, с. 10]. Націоналізм при цьому, як і раніше, розумівся як комплексний всеохоплюючий феномен, який виступав не лише як теорія та практика національно-визвольного руху і націєтворча програма, але й був різновидом світогляду, ба навіть проявом іманентного «національного духу» [5, с. 111].

¹ АБН формально була об'єднанням закордонних представництв поневолених СРСР народів, проте бандерівська ОУН відіграла в ньому вирішальну роль.

Водночас – в руслі актуальних тенденцій та відмежування від націонал-соціалізму – заперечувався етнічний та расовий характер українському націоналізму, натомість у ньому проголошувався «примат духовного первня» [5, с. 17]. Отже, поняття нації хоча формально й не зводилося до етнічної, але не ставало й політичною, будучи потлумаченим радше як форма квазі-релігійного об'єднання. У рамках цієї концепції логічним виглядало проголошення націоналізму результатом природного стану і внутрішнього розвитку української нації, що мав свої витoki в християнських ідеях.

У тому ж квазі-релігійному й історично-місіонерському дусі змальовувалася ціла українська історія, що поставала як протистояння тиранії і загарбництву з боку Москви, яких би облудних форм не набувала її імперська державна ідеологія – від «месіянзму московського православ'я і ідеї все-слов'янського об'єднання під царською короною» до «інтернаціональної єдності» під проводом комуністичної партії [5, с. 88]. У часи ж оприлюднення постанов Великого Збору, на думку їхніх авторів «російський імперіалізм увійшов у вирішальну фазу свого змагання за світове панування» [5, с. 86]. Аналізу та критиці російського імперіалізму та його колоніальної політики щодо національних республік СРСР в постановах приділено значну увагу, як і викриттю лицемірної політики Москви загалом, яка, прикриваючись гаслами інтернаціоналізму, веде до «перетворення національних спільнот на безструктурну масу 'єдиного советського народу' при панівному становищі москалів» [5, с. 85]. Ключовим пунктом при цьому було те, що питання поневолення не обмежувалося критикою комуністичного режиму, але пов'язувалося з російським імперіалізмом [5, с. 90].

Щитом на шляху реалізації та поширення цих імперіалістичних ідей та форпостом на Сході Європи [5, с. 109] завжди стояла Україна з центром у Києві як осерді християнських цінностей на протигагу «варварській» Москві. Таким чином, ідея національного визволення та протистояння України Росії знаходила вияв на всіх рівнях – від політичного, історичного до релігійного і навіть метафізичного у вигляді дихотомії не просто свободи й неволі, цивілізації й варварства, але Добра і Зла. Тож не дивно, що в цій версії національного світогляду особливе місце займали «християнська і національна містика, культ святих і героїв» [5, с. 114].

У той же час вона каналізувалася в новому політичному гаслі, проголошеному Четвертим Великим Збором ОУН(р): «Київ проти Москви!» [5, с. 18], яке й стало лейтмотивом усіх постанов. Разом із тим проголошувалося, що «нескорена Україна, а не УССР, високо несе закривавлений прапор свободи від Визвольних змагань 1918 року, через УПА, повстання в концтаборах, АБН до сьогоднішнього часу» [5, с. 6]. При цьому під «Україною» розумілася опозиційна Україна, що бореться проти радянського

режиму, а не УРСР, яку націоналісти вважали фальшивим і декоративним прикриттям колоніального стану України. [5, с. 94]. Тому власна історія України упродовж ХХ ст. були описані кризь призму боротьби з окупантами, а повоєнні події в Україні – як чергування хвиль та форм спротиву радянському режиму, як появи «стихийного українського націоналізму»: спершу – як всенародної повстансько-партизанської боротьби УПА, пізніше – як періоди страйків і повстань у таборах ГУЛАГу, а надалі – як рух, нині відомий як дисидентство та «шестидесятництво» [5, с. 99-101].

Тим не менше, цього внутрішньо-українського спротиву було недостатньо для досягнення головної мети – створення ССУД, тому складниками успіху мали стати: масовість визвольного руху, керівництво ним з боку бандерівської ОУН та координація дій з іншими поневоленими народами СРСР.

Зосередивши в своїх руках керівництво ОУН(р) та АБН, Я. Стецько уявляв свою політсилу не лише репрезентантом інтересів України, але й самостійним політичним актором, який виступав на міжнародній арені спільно з іншими «уявними народами» [5, с. 170]. Міжнародна активність АБН зводилася не лише до участі в антикомуністичних об'єднаннях, але й у спробах запропонувати країнам заходу власний сценарій протистояння СРСР та навіть у критиці країн Заходу за толерування Радянського Союзу чи недостатній спротив йому. Вважаючи поділ світу на два табори шкідливим для України, Стецько та його однодумці з АБН претендували на роль окремої сили на міжнародній арені.

Подібно до ситуації з антиколоніальною риторикою, тут також мало місце прагнення тримати руку на пульсі міжнародної ситуації й інструменталізувати визвольні рухи в світлі етапів Холодної війни й актуальних проблем міжнародної безпеки: «Збройне повстання й синхронізовані координовані національні революції поневолених народів стають альтернативою до атомової війни і тим самим найпевнішим шляхом до визволення» [5, с. 22]. Конкретними кроками були також звернення до західних країн із закликами бойкотували Росію методами, говорячи сучасною мовою, санкцій, як політичних (шляхом її виключення з міжнародних організацій), так і економічних (припинивши торгівлю з нею), а також інформаційних [5, с. 60]. Значною мірою, завдяки гнучкому реагуванню на порядок денний міжнародної політики та особистим зусиллям подружжя Стецьків, АБН вдалося пережити усі зміни американської антикомуністичної визвольної політики (Liberation Policy) й проіснувати до завершення Холодної війни [9, с. 82] та розпаду свого головного ворога – СРСР.

Якщо С. Бандера відсував питання устрою майбутньої держави до моменту її здобуття, Четвертий Збір ОУН(р) запропонував концепцію організації майбутньої ССУД як «національної, правової та всенародної». Українська національна революція мала призвести таким чином не лише

до національного і соціального, але й релігійного визволення [5, с. 129]. Описана модель держави, як і перші кроки її здобуття теж є спробою поєднання, точніше, «вписування» традиційних націоналістичних поглядів в умови західної демократії. Так, ідея двопалатного парламенту, президентсько-парламентської республіки та місцевого самоврядування стояли поряд із постаттю сильного президента і головнокомандувача «з правом відклику до народу» [5, с. 147]; свобода віросповідань декларувалася паралельно з державною підтримкою християнської церкви та прагненням «патріаршого завершення наших церков» [5, с. 148], деколективізація сільського господарства – з утвердженням особливої ролі аграрної сфери в українській економіці, а ствердження рівнозначної ролі жінки у визвольній боротьбі – з державною опікою над нею як насамперед дружиною та матір'ю. Таким чином, відбулося формальне поєднання актуальних на то час демократичних форм суспільно-політичного устрою з базовими ідеологічними настановами націоналізму та апеляцією до традицій.

Підсумки. У ключових ідейних моментах публікації як С. Бандери, так і Я. Стецька залишалися в руслі вироблені раніше націоналістичної концепції й у різних формах повторювали основні тези про «органічний» характер націоналізму, наголошували на домінуючій ідейній та організаційній ролі їхньої політики у майбутньому визвольному поході й пропонували шляхи підготовки до нього в умовах еміграції. Тобто вони в цілому повторювали положення, які відповідали ідейним традиціям інтегрального націоналізму, однак без найбільш радикальних компонентів політичної самопосвяти цим ідеям, властивим початковому – міжвоєнному – періоду історії ОУН.

Водночас – і це стосується насамперед періоду діяльності ОУН(б) після вбивства С. Бандери й епохи під головуванням Я. Стецька – останній показав себе не лише діячем антикомуністичного руху, але й політичним публіцистом й аналітиком, який зумів допасувати націоналістичну ідеологію до нових політичних реалій, «вписати» її в актуальний на той час політичний, у т.ч. міжнародний контекст. У питаннях антиколоніального дискурсу та антикомуністичної критики його тези знаходили резонанс з ідеями епохи Холодної війни, що дозволило актуалізувати ідеї націоналізму на новому етапі й робило його політичні погляди цікавим інтелектуальним феноменом та ідейним внеском у становлення націоналізму повоєнного часу. Практичні ж зусилля з імплементації цих ідей дозволили ОУН(р) – насамперед по лінії АБН – претендувати на роль міжнародного учасника антикомуністичного руху.

1. Бандера С. (1958). За виборний Національно-Визвольний Центр. Мюнхен: відбиток з часопису «Шлях перемоги», 1958. 20 с.

2. Бандера С. (1948). Слово до Українських Націоналістів-Революціонерів за кордоном. Б.м.: На чужині. 1948. 69 с.

3. Зайцев О. (2013). Український інтегральний націоналізм (1920-1930-ті роки): Нариси інтелектуальної історії. К.: Критика. 488 с.

4. Кобченко К. (2019). Українська еміграція після Другої світової війни: історія крізь призму ідейно-політичних конфліктів. *Українознавчий альманах*. Вип. 24. С. 84–91.

5. Четвертий Великий Збір Організації Українських націоналістів (ОУН). Перший том: постанови. (1968) Б.м.: Видання ОУН. 249 с.

6. Golczewski F. (1993). Die ukrainische Diaspora nach dem Zweiten Weltkrieg. *Geschichte der Ukraine*. Hg. von F. Golczewski. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. S. 261–268.

7. Marcus V. (1992). Political Parties in the DP Camps. *The Refugee Experience: Ukrainian Displaced Persons after World War II*, ed. by W. Isajiw, Yu. Boshyk, R. Senkus. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies press, Univ. of Alberta. P. 111–124.

8. Shkandrij M. (2015). Ukrainian Nationalism: Politics, Ideology, and Literature, 1929-1956. New Haven-London: Yale Univ. Press. 332 p.

9. Stöver B. (2002). Die Befreiung vom Kommunismus. *Amerikanische Liberation Policy im Kalten Krieg 1947–1991*. Köln-Weimar u.a.: Böhlau. 992 p.

10. Yurkevich M. (1992). Ukrainian Nationalists and DP Politics, 1945-50. *The Refugee Experience: Ukrainian Displaced Persons after World War II*, ed. by W. Isajiw Yu. Boshyk, R. Senkus. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies press, Univ. of Alberta. P. 125–143.

References

1. Bandera S. (1958). *Za vybornyj Natsionalno-Vyzvolnyj Tsentri* [For elected National-Liberating Center] Munich: reprint from the newspaper "Shliakh peremohy" ["The Way to Victory"]. 20 p. (In Ukrainian).

2. Bandera S. (1948). *Slovo do Ukrajin skykh Natsionalistiv-Revolutioneriv za kordonom* [Word to the Ukrainian Nationalists-Revolutionaries abroad]. Na chuzhyni [No place, no date]. 69 p. (In Ukrainian).

3. Zaitsev O. (2013). *Ukrain skyj integralnyj natsionalizm (1920-1930s): Narysy intelektualnoji istoriji* [Ukrainian Integral Nationalism of the 1920s and the 1930s: Essays in Intellectual History] K.: Krytyka. 488 p. (In Ukrainian).

4. Kobchenko K. (2019). *Ukrain ska Emihratsija pislia Druhoji svotovoji vijny: istorija kriz pryizmu idejno-politychnykh konfliktiv* [Ukrainian Emigration after WWII: History in the light of ideological and political conflicts]. *Ukrainoznavchyj Almanakh* [Almanac of Ukrainian Studies]. Issue 24. Pp. 84-91. (In Ukrainian).

5. *Chetvertyj Velykyj Zbir Orhanisatsiji Ukrain skykh natsionalistiv (OUN). Pershyj tom:*

Postanovy [The Forth Grate Convent of the Organization of Ukrainian Nationalists. Vol. I: Resolutions]. (1969). Publishing of the OUN [No place, No date]. 246 p. (In Ukrainian).

6. Golczewski F. (1993). Die ukrainische Diaspora nach dem Zweiten Weltkrieg. *Geschichte der Ukraine*. Hg. von F. Golczewski. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. Pp. 261–268.

7. Marcus V. (1992). Political Parties in the DP Camps. *The Refugee Experience: Ukrainian Displaced Persons after World War II*, ed. by W. Isajiw, Yu. Boshyk, R. Senkus. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies press, Univ. of Alberta. Pp. 111-124.

8. Shkandrij M. (2015). *Ukrainian Nationalism: Politics, Ideology, and Literature, 1929-1956*. New Haven-London: Yale Univ. Press. 332 p.

9. Stöver B. (2002). Die Befreiung vom Kommunismus. *Amerikanische Liberation Policy im Kalten Krieg 1947–1991*. Köln-Weimar u.a.: Böhlau. 992 p.

10. Yurkevich M. (1992). Ukrainian Nationalists and DP Politics, 1945-50. *The Refugee Experience: Ukrainian Displaced Persons after World War II*, ed. by W. Isajiw, Yu. Boshyk, R. Senkus. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies press, Univ. of Alberta. Pp. 125-143.

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2020.27.16>
УДК 321:316.821.477

Людмила Ковтун

пошукувач,
Центр українознавства філософського факультету,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0001-8388-7169

Email: vintagek@ukr.net

РОЛЬ КОЛОРИСТИКИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ КОНФЛІКТНОСТІ

Анотація. Поточна ситуація в Україні є доволі непростою: сьомий рік триває російсько-український збройний конфлікт, у суспільстві відбуваються системні зрушення й зміни, кардинальна переоцінка цінностей і продукування якісно нових соціокультурних парадигм. В цих умовах активізуються різнопланові конфлікти: міжособистісні, міжгрупові, міжпартійні тощо. Українські військові, які брали участь в Антитерористичній операції (АТО) та Операції об'єднаних сил (ООС), потребують якісного лікування, відновлення втрачених функцій, соціальної, фізичної і психологічної реабілітації та повернення до повноцінного життя.

Стаття присвячена вивченню особливостей вибору кольорів ветеранами Антитерористичної операції та Операції Об'єднаних сил. Доведено, що сприймання людиною різних кольорів залежить від її емоційного стану, а також від її прихильності до одних кольорів, байдужості до других та неприйняття третіх. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що колір є базовим компонентом і атрибутом культури будь-якої спільноти. Кольори пов'язуються із надзвичайно різноманітною системою асоціацій, образів, значень, смислів, символів, які є носіями інформації про традиції, ментальність, етнічну картину світу, національний характер, національний образ світу різних народів. Проведене дослідження дозволило визначити важливу роль колористики при вивченні конфліктності як індивідуальних, так і колективних суб'єктів. Запропонована нами схема формування діагностичної функції кольорів: відображення – стани – категоризація – уявлення – знання – ставлення – використання, уможливує визначення ролі колористики у дослідженні конфліктності різних суб'єктів.

Проаналізовано дослідження з використанням колірного тесту М. Люшера, в якому були виявлені індивідуальні й колективні закономірності конфліктизації різних сфер життя в умовах російсько-українського міждержавного збройного конфлікту. Колірний тест М. Люшера є унікальною «системою раннього попередження» конфліктності й стресових станів на початковій стадії їх розгортання. Цей тест надає також додаткову інформацію для психотерапевтичної роботи з пацієнтами, дозволяючи виявити компенсаторні можливості суб'єктів. Конфліктизаційний вимір тесту М. Люшера є надзвичайно важливим для психологічної реабілітації ветеранів АТО й ООС, оскільки може виявляти передконфліктні, конфліктні та постконфліктні стани суб'єктів.